

УДК 334.75 + 658.012

Михайличенко Н. М.

КОНТРОЛІНГ ІННОВАЦІЙ – ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ФУНКЦІЙ

У сучасних умовах господарювання питання забезпечення умов економічного зростання підприємства виходять на перший план. Розвиток підприємства є неможливим без інновацій, спрямованих на підвищення його ефективності, забезпечення його відповідності суспільним запитам, гнучкості реагування на зміни в економічному середовищі та адаптивності до них. Тому питання контролінгу інновацій як концепції забезпечення ефективного управління інноваційними процесами суб'єкту господарювання є гостро актуальними.

Окремі теоретичні аспекти контролінгу у інноваціях розглядали наступні вчені: Х. Берр, Ю. І. Башкатова, А. М. Кармінський, Т. В. Модіц, О. В. Пестовська, С. Г. Фалько, Ю. П. Яковлев [1–6]. Втім, зміст поняття «контролінг інновацій» досі залишається дискусійним питанням, що вимагає подальших досліджень і розробок.

Мета статті – аналіз змістовного поля поняття «контролінг інновацій», визначення місця в системі контролінгу та в управлінській системі підприємства, окреслення кола функцій та завдань контролінгу інновацій.

Зупинимось на питанні, що зумовлює необхідність контролінгу інновацій. Може виникнути враження, що системи управління інноваціями (менеджменту інновацій) цілком достатньо для забезпечення інноваційного розвитку підприємства.

Проте, це не так: рівно, як контролінг не дублює функції управління в цілому, так і контролінг інновацій має функціональне поле, відмінне від менеджменту інновацій.

Контролінг – сервісна по відношенню до менеджменту функція, тому управління інноваціями та контролінг інновацій не можна ототожнювати. Контролінг забезпечує інформаційну, методичну, координаційну підтримку управлінських процесів, саме цим і зумовлене коло функцій, які виконує контролінг.

Залучення контролерів для підтримки процесу управління інноваційними проектами, зрозуміло, призводить до підвищення витрат на реалізацію проекту. Втім, як показала практика застосування контролінгу інновацій, ефективно управління за підтримки контролінгу дозволяє зменшити перевищення фактичних грошових витрат та витрат часу над запланованими у середньому майже на 50 % [1].

Визначимо місце контролінгу інновацій в загальній системі контролінгу (рис. 1). Рисунок показує, що контролінг інновацій і розробок – це один з елементів системи контролінгу за орієнтацією на окремі сфери фінансово-господарської діяльності підприємства. Водночас, рисунок відображає тісний зв'язок контролінгу інновацій з елементами системи контролінгу за орієнтацією на управлінський процес: контролінгом планування, управлінським обліком, інформаційним та диспозитивним контролінгом.

Проаналізуємо, який зміст вкладаються у поняття «контролінг інновацій» та яке функціональне поле йому належить за думкою різних учених.

Так, Кармінський А. М. ототожнює контролінг інновацій з проект-контролінгом, оскільки інноваціям властиві усі ознаки проекту і їх можна розглядати як окремі проекти. У якості головної задачі контролінгу інновацій Кармінський А. М. розглядає нагляд за процесом реалізації інноваційного проекту, а також контроль та інформаційну підтримку ефективного управління проектом. Кармінський А. М. підкреслює, що функцію розробки плану реалізації інноваційного проекту покладено на керівника проекту, втім, методики та інструменти планування розробляють та надають проектній групі спеціалісти підрозділу контролінгу. У цьому знаходить реалізацію функція методичної підтримки планування.

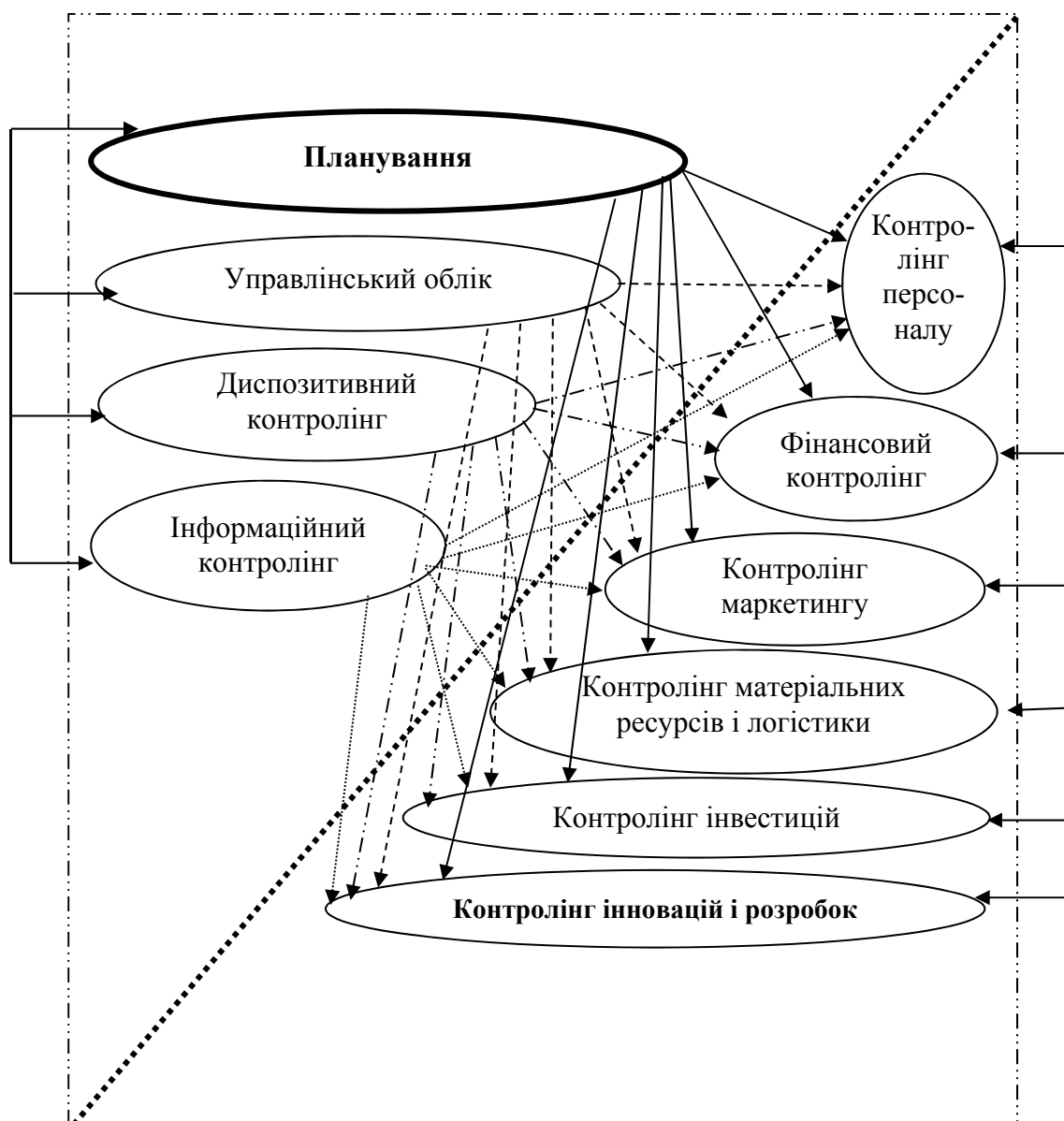

Рис. 1. Місце контролінгу інновацій і розробок у системі контролінгу підприємства

Отже, Кармінський А. М. відносить контролінг інновацій до кола завдань підрозділу контролінга на підприємстві, але водночас підкреслює, що у проектній групі також працюють контролери, до кола функцій яких відносяться наступні:

облік виконання задач;

- фіксація запланованих та фактичних термінів виконання проекту та використаних потужностей;

- виконання проміжної калькуляції;

- формування аналітичних звітів, що включають не тільки безпосередню оцінку відхилень та аналіз їх причин, але й заходи, що пропонуються для усунення відхилень;

- коригування плану проекту як в оперативному, так і в стратегічному аспектах [1].

В умовах лінійно-функціональних систем управління контролери інноваційного проекту лінійно є підлеглими керівника проектної групи, а функціонально – центрального контролера підприємства.

Втім, детально окреслюючи функціональне коло контролінгу інновацій, Кармінський А. М. не дає визначення цьому поняттю.

Башкатова Ю. І. відзначає, що для управління інноваціями необхідна концепція, що, з одного боку, включала б усі компоненти сучасного менеджменту, а з іншого – відповідала б вимогам, що висувають до систем управління умови високо динамічних ринків; і в якості такої концепції пропонує концепцію контролінгу.

У якості головної задачі контролінгу інновацій Башкатова Ю. І. формулює наступне: орієнтоване на результат проведення усіх процесів щодо впровадження нового технічного мислення у відношенні до продуктів і галузей застосування.

Крім того, Башкатова Ю. І. визначає коло специфічних задач контролінгу інновацій:

- сприяння стратегічному та оперативному плануванню програм інновацій;
- оцінка запропонованих інновацій з точки зору ринку, витрат та економічності;
- планування та контроль бюджету сфери інновацій;
- контроль термінів реалізації інноваційних проєктів та результатів;
- вибір та контроль показників;
- активне інформування про економічні та ринкові тенденції.

До процесу контролінгу інновацій Башкатова Ю. І. включає наступне:

- процес прийняття рішень;
- організація служб контролінгу інновацій;
- оцінку та фінансування робіт у сфері інновацій;
- внутрішня та зовнішня звітність у сфері інновацій [2].

Таким чином, слід відзначити, що функціональне поле контролінгу інновацій, сформульоване Башкатовою Ю. І., наближається до функціонального поля поняття менеджменту інновацій, що є методологічно невірним, оскільки контролінг – не є управлінням, це сервісна по відношенню до управління функція, як підкреслено показує Кармінський А. М.

До того ж виникає питання доцільності відокремлення служби контролінгу інновацій у системі управління підприємством: у той час, як схема, запропонована Кармінським А. М., дозволяє уникнути дублювання функцій, схема Башкатової Ю. І. містить ризик функціональної невизначеності за рахунок недостатньо чіткого розмежування контролінгу інновацій та менеджменту інновацій, до того ж схеми побудови контролінгу інновацій з відокремленням одного або декількох відділів контролінгу інновацій є більш витратними, що для більшості вітчизняних підприємств є неприйнятним.

Позитивним моментом у концепції контролінгу інновацій, запропонованій Башкатовою Ю. І., є те, що служба контролінгу інновацій здійснює контроль орієнтування на поставлену мету за допомогою встановлених проміжних цілей, що виступають критеріями виконання стратегічного плану інновацій.

Чіткого визначення поняттю «контролінг інновацій» Башкатова Ю. І. також не надає.

В той час, як Кармінський А. М. та Башкатова Ю. І. чітко розмежовують контролінг інновацій та контролінг інвестицій, Яковлев Ю. П. їх ототожнює, відзначаючи, що інвестиції у інновації є найбільш важливими у сучасних умовах господарювання, а, отже, контролінг інвестицій мусить бути спрямованим саме на такі інновації. Яковлев відзначає, що проєктна діяльність нерозривно пов'язана з інноваційною діяльністю, поняття ж останньої ґрунтується на понятті інноваційного процесу як процесу створення і поширення інновацій. Яковлев Ю. П. виступає з критикою такого підходу (ототожнення понять інноваційної діяльності та інноваційних процесів) і натомість пропонує розглядати інноваційну діяльність як інноваційну систему, управління якою проводиться на принципах управління проєктами.

Додатково до традиційних показників, які відслідковуються під час реалізації проєкту, Яковлев Ю. П. пропонує ввести «параметр адаптації» – показник, що характеризує здатність формованого продукту проєкту адаптуватися до мінливих зовнішніх умов (що є вкрай актуальним у сучасних умовах господарювання).

Розглядаючи інвестиції у інноваціях, Яковлев Ю. П. відокремлює наступні завдання контролінгу інвестицій:

- аналіз методики планування інвестиційних проектів;
- розробка системи критеріїв для оцінки ефективності інвестиційних проектів;
- координація процесу планування й бюджетування інвестиційних проектів;
- економічний аналіз планів і бюджетів інвестиційних проектів;
- збір поточної інформації (моніторинг) і поточний контроль ходу робіт із проекту;
- аналіз змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі та оцінка їх впливу на хід проекту;
- коригування планів інвестиційних проектів згідно до змін в умовах господарювання;
- контроль проекту за змістом виконаних робіт за строками;
- аналіз причин відхилення від плану;
- контроль виконання бюджету інвестицій та аналіз відхилень від бюджету;
- оцінка майбутньої ефективності проекту з урахуванням таких умов, як змінюваність;
- розробка рекомендацій для прийняття управлінських рішень [3].

Таким чином, функціональне поле контролінгу інвестицій у трактуванні Яковлева Ю. П. є цілком іманентним поняттю «контролінг» і відображає сервісну функцію останнього.

Тим не менш, дискурсивним залишається питання – чи слід розмежовувати поняття «контролінг інвестицій» та «контролінг інновацій». До того ж ані контролінгу інновацій, ані контролінгу інвестицій Яковлев Ю. П. не надає категоріального визначення, тільки відзначає характерні риси останнього – стратегічну спрямованість та проектну орієнтацію.

Дамо авторське визначення поняттю контролінг інновацій.

Контролінг інновацій – це складова системи контролінгу за орієнтацією на окремі сфери фінансово-господарської діяльності підприємства, що здійснює підтримку управління інноваційною системою підприємства шляхом координації, моніторингу, аналізу, методичного та інформаційного забезпечення інноваційних проектів.

ВИСНОВКИ

Сучасні умови господарювання вимагають від підприємств постійної уваги до управління інноваційними процесами, що зумовлює актуальність розробки концепції, що відповідала би як вимогам сучасного менеджменту, так і умовам економічного середовища що постійно і швидко змінюється, особливо стосовно до сфери інновацій. Такою концепцією може слугувати концепція контролінгу, на засадах якої пропонується реалізація підсистеми контролінгу інновацій на вітчизняних підприємствах.

В результаті аналізу різних підходів до визначення функціонального кола поняття «контролінг інновацій» пропонується розглядати контролінг інновацій як сервісну функцію по відношенню до системи інноваційного менеджменту, що передбачає, перш за все, координаційну, аналітичну, методичну функції, а також функцію інформаційного забезпечення інноваційних процесів на підприємстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Контролинг в бизнесе. Методологические и практические основы построения контроллинга в организациях* / А. М. Карминский, Н. И. Оленев, А. Г. Примак, С. Г. Фалько. – 2-е изд. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 256 с.
2. *Башкатова Ю. И. Контролинг* / Ю. И. Башкатова. – М.: Изд. центр ЕАОИ, 2008. – 108 с.
3. *Яковлев Ю. П. Контролинг на базі інформаційних технологій* / Ю. П. Яковлев. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 318 с.
4. *Модиц Т. В. Контролинг в инновационной сфере*: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 [Электронный ресурс] / Татьяна Вячеславовна Модиц. – Санкт Перербург: СПбГУ, 2000. – 185 с. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/kontrolling-v-innovatsionnoi-sfere>.
5. *Профессионалы. ru* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://professional.ru/Link/Share/262938>.
6. *Пестовская Е. В. Концепция контроллинга инноваций* [Электронный ресурс] / Е. В. Пестовская // *Век качества*. – 2010. – № 4. – С. 56–59. – Режим доступа: <http://www.agequal.ru/Research/Pestovskaya.pdf>.